

De Japanse aanval op Java

door Tjeerd Sleswijk Visser

Nederlands-Indië

Zoals u bekend zal zijn was Java een van de meest belangrijke eilanden omdat daar de vertegenwoordiger van de Nederlandse regering, de Gouverneur Generaal, in Buitenzorg, woonde. Java is ongeveer drie keer zo groot als Nederland en bestaat uit West-, Midden- en Oost Java. De belangrijkste steden waren Batavia en Bandoeng in het westen, Semarang en Djokjakarta in het midden en Soerabaja in het oosten. De Koninklijke Marine had haar basis in Soerabaja.

Japan had een groot tekort aan olie en bezat deze olie in overvloed. Daarom besloot de Japanse regering dat Nederlands-Indië veroverd moest worden om aan de noodzakelijke olie te komen. Ook Java moest bezet worden omdat daar het hoofd van het gouvernement zat. Nadat een groot aantal eilanden, zoals Borneo en Bali reeds veroverd waren, stoomde eind februari 1942 een grote Japanse landingsmacht, beschermd door een zwaar bewapende vloot op naar Java, maar werd op 27 februari geblokkeerd door een gecombineerde vloot van Nederlandse-, Britse- en Australische oorlogsschepen onder commando van Schout bij Nacht Karel Doorman aan boord van de lichte kruiser hr.ms. De Ruyter. Hoewel nagenoeg zeker was dat deze vloot niet opgewassen was tegen de Japanse vloot, ging in opdracht van Admiraal Helfrich, Doorman het gevecht aan met gevolg dat de schepen De Ruyter, De Java en De Kortenaer tot zinken werden gebracht door Japanse kanonvuur en torpedo's. Hierbij verloren 900 man het leven in de Java Zee en verloren honderden vrouwen en kinderen hun man en vader.

Daarop volgden op 1 maart 1942 de landingen op Java. Twee in West-Java. De kust daar werd door het KNIL met lichte wapens verdedigd.

De meest oostelijke landing, bij Eretan Bay, 50 km ten noorden van de plaats Soebang waar zich het hoofd kantoor bevond van de Pamanoekan en Tjiasem Landen Cultuur Maatschappij, waarvoor mijn vader in de rubber werkte als hoofd van de nieuwe rubber plantages en ontwikkelingen.

Soebang lag 15 kilometer ten oosten van het vliegveld Kalidjati dat het belangrijkste doel was van de Japanse invasiemacht. Van daar uit kon de zwakke verdedigingslinie van Bandoeng, Lembang en Tjiater worden gebombardeerd.

Soebang was een klein dorpje waar een lagere school was en een klein ziekenhuis.

Daar ben ik geboren en ging ik naar school. Mijn vader, moeder en ik woonden in Wangoeredja, een onderneming precies tussen Soebang en Kalidjati .

Om Kalidjati te veroveren moest eerst Soebang worden gepasseerd. Toen de eerste troepen Soebang bereikten ontdekten ze in het ziekenhuis twintig gewonde soldaten. Britse, Australische, Knil en Nederlandse soldaten. Zij werden beschermd door het aanwezige ziekenhuis personeel. Alle gewonden en de gehele ziekenhuis staf die hen beschermden werden afgevoerd en met bajonetten vermoord .

Later, tussen 1 en 11 maart 1942 werden alle krijgsgevangenen, 6 KNIL, 26 Australiers, 38 Britten en 13 Nederlanders doodgeschoten. Hun lichamen werden later op het Ereveld Ancol te Jakarta begraven.

Na de verovering van het vliegveld Kalidjati werden ook daar een groot aantal Britten en achter gebleven militairen vermoord. Krijgsgevangenen waren een last en volgens de Japanse cultuur lafaards als je je overgaf. Je vecht door tot de dood en geef je nooit over bij de verdediging van je land. Ondertussen stroomden er talloze vluchtelingen vanaf Cheribon Soebang en verschillende ondernemingen in de richting van Tjiater, Lembang en Bandoeng.

Heel vroeg in de morgen van de eerste maart werd ik wakker door kanon gebulder en rende ik naar mijn ouders die nog sliepen. Mijn vader riep: "De jappen zijn geland, jullie moeten weg". We moesten onmiddellijk vertrekken, pakten gereed liggende koffers en reden in volle vaart naar een van te voren door de directie bekend gemaakte plaats in de richting van Tjiater . Daar maakten wij rendez-vous met andere p & t vluchtelingen. Mijn moeder en ik moesten uitstappen van mijn vader. Onder hevig protest van mijn moeder en ik moesten we overstappen in een andere auto. Mijn vader vond dat hij terug moest keren naar de onderneming en zijn personeel, waarmee hij zovele jaren had samengewerkt. Ik rende mijn vader huilend achterna, hij zwaaide en verdween. Ik had het gevoel, " ik zie mijn vader nooit meer ".

Ook had hij van mr. Jackson, de grote baas van de maatschappij in Soebang, het verzoek gekregen op de onderneming te blijven totdat hij was gewaarschuwd te vertrekken.

Achteraf bleek dat ze in de paniek die waarschuwing waren vergeten.

Mijn moeder en ik reden geschokt met anderen mee richting Lembang waar wij kennissen hadden die ons gastvrij ontvingen.

Het merendeel van de dag leefden we in een grote schuilkelder omdat rondom en boven ons werd gevochten. Zo nu en dan verscheen een soldaat die even kwam uitrusten maar na een paar minuten weer verdween. Op een ochtend was het doodstil en kropen we met onze vrienden uit de schuilkelder om iets te eten. Toen we daar waren, zagen we opeens een

Japanse soldaat komen aanlopen die om eten vroeg. Hij kreeg wat rijst en wilde die wassen en koken. Om te wassen gooide hij de rijst in de wc pot en trok die per ongeluk door. Razend en onder de bedreiging van zijn geweer duwde hij mijn moeder, de gastheer en gastvrouw en mijzelf naar een kamer om ons neer te schieten. Op het moment dat hij het geweer op ons richtte, stormde schreeuwend een Japanse dame binnen, die tegenover het huis van onze familie woonde en die gewaarschuwd was door het personeel. Ze schreeuwde dat ze een hoge officier was en gebod die soldaat onmiddellijk weg te gaan, wat hij deed. Tegen mijn moeder en mij zei ze dat wij direct verder moesten naar Bandoeng omdat het te gevaarlijk was te blijven. Ze regelde een auto die ons naar vrienden in Bandoeng bracht. Die Japanse dame bleek later een top-spion van Japan te zijn, die in Lembang woonde. Japan bleek vele spionnen te hebben op belangrijke posities in Bandoeng en Batavia.

Wij logeerden tot de kamptijd te beginnen bij de familie Janssen van Raay in Bandoeng. Na een week ontving mijn moeder het bericht dat mijn vader in ons huis in Wangoeredja was vermoord door rondtrekkende plunders uit een andere streek, die achter de Japanse troepen aan meetrokken om huizen van vluchtelingen leeg te roven. Toen mijn moeder en ik in juni 1942 met toestemming van de Japanse autoriteiten voor twee dagen terug waren op de onderneming, vertelde ons oude personeel wat er was gebeurd. De plunders hadden de sleutel van de kluis willen hebben waar het geld lag van de salarissen voor de koelies van de afgelopen maand. Ons eigen personeel was al uitbetaald over februari door mijn vader, de koelies nog niet. Mijn vader weigerde de sleutel te geven. Hij zei dat al die koelies een maand hard hadden gewerkt voor dat geld en dat zij daar recht op hadden. Dat werd niet geaccepteerd door de bende en ze schoten mijn vader dood. Als dank voor zijn terugkomst en loyaliteit tegenover zijn personeel en koelies en ook omdat mijn vader bij al de mensen die voor hem werkten zeer geliefd was, kreeg hij een graf in onze tuin dat tot zelfs na de capitulatie van Japan, goed werd verzorgd. Later werd het graf in 1973 door de Oorlogsgraven Stichting overgebracht naar het Ereveld Pandu in Bandoeng.

Toen mijn vriend Jim Jansen van Raay in 2001 op Java was, bezocht hij mijn huis in Wangoeredja en werd daar rondgeleid door een half blinde man die vol respect over mijn vader sprak en de plek liet zien waar het oorspronkelijke graf lag en waarboven een klein hutje van bamboe was gebouwd ter herinnering.

Toen mijn moeder en ik in juni 1942 vol spanning terug waren op de onderneming, logeerden wij twee dagen in Soebang in een hotel met goedkeuring van de plaatselijke

Japanse commandant. in de ochtend reden we in een becak (een karretje met een paard en koetsier), beschermd door een japanse soldaat, naar ons huis op de onderneming wangoeredja waar wij door ons oude personeel, die nu geen werk meer hadden, en vertegenwoordigers van de kampong en onze hond werden ontvangen . wezenloos en droevig, met tranen in onze ogen, stonden wij bij het graf van mijn vader, samen met ons vroegere personeel en liepen we rond in ons lege huis en tuin waar ik tien jaar zo gelukkig had gewoond. de tweede dag dwaalde mijn moeder, beschermd door die Japanse soldaat en begeleid door onze oude kokkie en djongos door de kampong op zoek naar bekende en voor ons bewaarde artikelen. Bij deze tocht zag zij in het huis van de Kepala kampong, kampong hoofd, de grote foto van dominee Sleeswijk Visser aan de muur, de vader van mijn vader. De loera had deze gevonden en uit respect voor mijn vader opgehangen. De foto kreeg mijn moeder van hem en zij smokkelde het de hele kamptijd mee in haar koffer. Het hangt nu in mijn kamer aan de muur.

Dominee Sleeswijk Visser was dertig jaar predikant in Ridderkerk. Voor de veiligheid moest ik deze tweede dag tot mijn grote teleurstelling in het hotel in Soebang blijven. Het was de laatste keer dat ik samen met mijn moeder in Wangoeredja was, in ons huis waar we zo gelukkig waren met mijn vader

Terug in bandoeng kregen we het bericht dat we in november moesten verhuizen naar het kamp Tjihappit. We kregen daar een kamer in de Barendtstraat. Later kwamen er meer mensen in ons huis en eindigden mijn moeder en ik in de keuken waar plaats was voor een bed en ik op de grond onder het aanrecht sliep.

In ons kamp zat ook Corrie Vonk die regelmatig moest optreden van de Japanse kampcommandant en waar wij dan bij aanwezig mochten zijn. We genoten dan van haar dubbelzinnige liedjes over pannetjes in de keuken, witte, gele en bruine pannetjes...

Kampleidster was mevrouw Droog, die de kampcommandant (ex politie) nog goed kende waardoor het leven in Tjihappit redelijk was vergeleken met de verschrikkelijke kampen elders op Java zoals in Tjideng en Ambarawa. Ook de Japanse regent in Bandoeng was de vrouwen en kinderen goed gezind. Toen in maart 1944 het Japanse leger het commando overnam was commandant Murui toeschietelijker vanwege zijn relatie met een Nederlandse vrouw. Het leven in Tjihappit was gebonden aan regels. Alle vrouwen moesten werken in de gaarkeuken waar het eten werd gemaakt, want je mocht niet zelfstandig koken, en in de plantsoenen, verpleging enz. Ook al de jongens hadden verplichte werkzaamheden. Ik was bijvoorbeeld verantwoordelijk voor het ophalen van het vuil van de huizen in de Barendtstraat en moest dat met een karretje buiten het kamp brengen naar een vuilnisbelt.

Kwam je een Japanner tegen dan moest je stilstaan en een diepe buiging maken totdat hij voorbij was. Toen er nog fietsen waren passeerde mijn moeder op een keer zonder af te stappen een Japanner die ze vanwege haar slechte ogen, niet had gezien. Die Japanner sloeg haar van de fiets het ziekenhuis in. Later werden alle fietsen in beslag genomen. Ook nog aanwezige honden werden in beslag genomen. Ook kregen we allemaal een nummer dat we moesten dragen op onze blouse. Deden we dat niet dan werd het op onze borst gespeld door de jap. Mijn nummer was 10843.

De dag begon met appel voor het huis om 07.50, 12.00 appel van de straathoofden, 18.00 avondappel, 20.30 niemand op straat en 22.30 moest al het licht uit. Passeerde er een Japanner tijdens appel dan was het kyoatske, keirei, naore,yasume, bakkarei. (in de houding, buigen, omhoog en plaats rust).

Schoolgaan was sporadisch, als je tijd had. De school werd ergens in een tuintje gehouden. Kerkdiensten werden gehouden als er toestemming was gegeven door de Japanse leiding. Op 31 augustus 1943 werd de laatste dienst gehouden.

Begin 1943 zaten er 9000 vrouwen en kinderen in het kamp. In januari 1943 moesten al de jongens van 16 jaar en ouder het kamp uit naar een mannenkamp elders.

Op 26 oktober 1943 moesten alle jongens van 13 en ouder het kamp uit. Zo kwamen er allerlei nieuwe maatregelen zoals de oprichting van een kamppolitie van vrouwen. Dat was noodzakelijk geworden omdat het aantal bewoners gegroeid was tot 12.000 vrouwen en kinderen. Dat betekende onder andere dat per huis er ongeveer 40 tot 50 mensen samen moesten wonen. Ook het eten was aanmerkelijk verminderd. We kregen rijst, tapioca pap, ketella.

Op 29 september 1943 kwam een nieuwe maatregel namelijk dat alle jongens van 11 jaar en ouder op transport moesten. Daar kwamen de moeders echter tegen in opstand en ze verzamelden zich in wit gekleed (japanse rouw-kleur) op het Tjihappit plein en boden de kamp-commandant een petitie aan die deze geraffineerd accepteerde. Het gevolg was, dat de moeders, tezamen met de overige vrouwen zelf op transport werden gezet in november. De jongens en een paar vrouwen bleven achter. Dit was het begin van het jongens kamp Tjihappit. Het grote kamp was nu leeg. Een klein gedeelte daarvan werd afgescheiden, bestemd voor de jongens onder de totale leiding van dokter Lagro.

Tijdens de periode in het vrouwenkamp hadden wij jongens van 10 en 11 een voetbalelftal samengesteld en voetbalden we tegen andere elftallen uit het kamp. Ons elftal bleef bestaan in het jongenskamp en toen we later naar het jongenskamp in het 15de bataljon moesten verhuizen, bleef het team bij elkaar en deelden we samen een kamer tot het einde van de

oorlog en steunden we elkaar . Ook hier in Nederland kwamen we regelmatig bij elkaar op bezoek. ik noem een paar namen: Willem Temminck, Kick Stockhuizen, Jules Schrijver , Pierre le Cocq d’Darmonville en Paul Vogelesang. Helaas zijn de meesten inmiddels overleden.

Tijdens onze tijd in het vrouwenkamp Tjihappit voerden we in onze spaarzame vrije tijd naast het voetballen ook straatgevechten met tulups en kogels van klei en ook met kleine zelfgemaakte tanks van hout. In het jongenskamp Tjihappit” hadden we geen vrije tijd. Onze taak was het ontruimen van de door de vrouwen verlaten huizen en alle artikelen die we vonden te verzamelen op een groot plein buiten ons kamp. Als we terugkeerden van het werk werden we allemaal gefouilleerd of we niets hadden meegenomen. Vies en vuil moesten we daarna ons verplicht wassen in een teil of open douche. Een badkamer was er niet. Na het zware werk overdag hadden we geen energie meer om te sporten. Dit kwam ook omdat het eten slecht was en veel te weinig. Ter aanvulling aten we slakken en andere beesten die we vonden of konden vangen. Die roosterden wij dan stiekem boven een klein arang-vuurtje of gevonden kaars.

Dit duurde tot 5 mei toen we onze koffer en matras (we sliepen al jaren op de grond) moesten pakken en afmarcheerden naar het 15de bataljon, Tjikoeda Patteuh. Dit was een mannenkamp waarbij het jongenskamp afgescheiden was door een groot bamboe hek met een poort. Dit jongenskamp bestond uit een aantal gebouwen, 11 tot en met 16. Samen met een deel van ons voetbalteam kwamen wij met z’n achten in een kamertje in blok 15 te liggen. We hadden een pomp waar we ons konden wassen en een sloot waar we onze behoeften konden doen. Het hoofd van ons blok was eerst een leraar uit het mannenkamp maar doordat we in het Tjihappit jongenskamp onze eigen politie hadden opgericht, ontdekten we dat deze leraar een deel van ons eten op at en vroegen we het kamphoofd hem te ontslaan. Dit gebeurde en we kregen toen als ons blokhoofd de jezuïet Frater Cismacius, die tot ons geluk ons hoofd bleef tot het einde van de oorlog. Zijn assistent was Nic Roozendaal uit de Bandoengse padvinderij. Hij richtte in het geheim met ons een padvinderij organisatie op.

Na de oorlog brachten Frater Cismacius en Nic Roozendaal een bezoek aan hun jongens in Nederland waarvan zij de adressen hadden. Frater Cismacius trad na de oorlog uit de orde omdat hij zo van kinderen was gaan houden dat hij zelf een gezin wilde vormen met eigen kinderen.

Ons werk in dit kamp was om in de tuinen van de Japanners buiten het kamp te werken en het transporteren van hout vanaf het station in de stad naar de gaarkeuken in het mannenkamp waar wij ons eten vandaan kregen. Andere jongens werden kapper, schoonmaker en vuilnisknecht. Het werk in de tuinen buiten het kamp en het transporteren van hout was erg gewild, want dan kregen we soms snoep of koeken van de Japanse bewakers of Indonesiers aan de kant van de straat. Aan sport werd niet veel gedaan omdat we in de avond te moe waren. Soms speelden we handbal op een klein veldje. Ook boksten we in onze slaapkamer om fit te blijven.

We waren langzamerhand minder gezond geworden: dysenterie en ontstekingen veroorzaakt door ongedierte zoals wandluizen waartussen we sliepen. In de morgen, na het opstaan waren mijn ogen dicht geplakt door de etter en kon ik niets zien. Mijn slapie Pier moest mij dan met de hand naar de pomp brengen, zodat ik mijn ogen kon schoonspoelen. Kameraadschap was een belangrijke steun om te overleven.

Om ons toch bezig te houden hadden Frater Cismacius en Frater Daniels en Broeder Vitus het initiatief genomen tot het organiseren van operettes waarbij alle jongens betrokken waren. Mannen uit het mannenkamp mochten tegen betaling van koeken soms aanwezig zijn. De muziek werd gespeeld door een bekend orkest dat toevallig op Java was en nu in het 15de bat was opgesloten: het Robert Pickler orkest. De Japanse leiding in het kamp had toestemming gegeven tot deze uitvoeringen. Enkele titels waren 'Het proces tegen Jaap Steen', 'Het geheim van Martin Bouman' en 'Rainbow Express'. De melodieën waren afkomstig van bekende Weense operettes.

Een ziekenhuis hadden we niet in dit jongenskamp omdat zieken opgenomen werden in het mannenkamp. Wij wisten daarom niet hoeveel jongens ziek waren en ook niet of er jongens waren gestorven. Eenmaal per dag was het toegestaan het mannenkamp te bezoeken voor een korte periode. Maar het bleef daar oppassen omdat er jongens waren die voor een ei of koek werden verleid door sommige mannen die misbruik maakten van hun honger...

Op 15 augustus 1945 hoorden wij het gerucht dat de oorlog mogelijk zou zijn afgelopen. Op 23 augustus moesten we allemaal naar een loods in het mannenkamp en werd officieel bekend gemaakt door de Japanse commandant van het mannenkamp en de Nederlandse leiding dat de oorlog voorbij was, maar dat we het kamp beter niet konden verlaten. De Japanners hadden namelijk de inheemse jeugd opgestookt en die waren wild van anti-Nederlandse gevoelens geworden.

Hierna begon een periode van ongelooflijke wreedheid en moord tegen alle Nederlanders die ze maar te pakken konden krijgen. Men noemt dit de bersiap periode.

Van vijand werden de Japanners nu onze beschermer, later gesteund door de beruchte Britse Ghurkas uit Nepal, gewapend met hun gevaarlijke messen.

De oorlog was over, maar “wat nu”, dacht ik. “Leeft mijn moeder nog?” Sommige kinderen werden opgehaald door vader of moeder die in een kamp zaten dicht bij Bandoeng. Opeens op een morgen, begin januari 1946, stond mijn moeder voor mij. He was een schok haar opeens te zien. Ze leeft, wat een opluchting! We omhelsden elkaar, ze huilde, we waren weer samen! Zij had in het beruchte Tjideng kamp in Batavia gezeten, maar had het gelukkig overleefd. Mijn moeder had een lift met een militair vliegtuig kunnen krijgen van Batavia, naar Bandoeng en had uitgevonden waar ik was. Zij zou er voor gaan zorgen dat we weg kwamen.

Mijn moeder had een kamer geregeld in een straat ergens buiten de stad niet ver van mijn kamp. Vanwege de bersiap was het wel gevaarlijk voor mij haar te bezoeken in de weken voor ons vertrek.

Vanaf eind januari 1946 waren er opeens mogelijkheden om het land te verlaten en naar Nederland te vertrekken met het schip De Johan van Oldebarnevelt. Ook dat regelde mijn moeder en met een Nederlands militair vliegtuig vlogen we opnieuw, en nu samen, van Bandoeng naar Batavia. Daarna gingen we op een open vrachtwagen naar het schip.

Zo kwam ik met mijn moeder begin februari 1946 in Amsterdam aan met wat kleren die we in Attak bij Suez hadden gekregen. We waren totaal berooid. Op de kade stond mijn broer Siemen te wachten, die wij bijna twaalf jaar niet hadden gezien en die we in 1934 hadden moeten achterlaten in verband met zijn studie. Hij was zeven jaar ouder dan ik.

Voor ons was de grootste ellende voorbij, maar niet voor al die duizenden Indische kinderen, die Nederlandse onderdanen waren en die hun vader, als een van de 102.000 Javaanse dwangarbeiders -romusha's zoals de Japanners ze noemden- afgevoerd hadden zien worden om als slaven te werken in de binnenlanden van Birma, Thailand en in Sumatra aan de Pakan Baroe-spoorlijn. Slechts 22.000 overleefden de hel van Sumatra: 80.000 koelies en vooral KNIL-krijgsgevangenen stierven van uitputting, tropische ziekten en honger of verdronken tijdens de overtocht aan boord van getorpedeerde schepen, zoals de Junyo Maru.

Ook hadden veel inheemse kinderen hun moeders verloren die tijdens de Japanse bezetting van honger waren gestorven. 'Kinderen zonder ouders' is dus zeer omvattend en trof niet alleen de Nederlandse kinderen maar ook de duizenden inheemse kinderen. En dat wordt vaak vergeten.

Tjeerd Sleeswijk Visser, augustus 2019